کەسایەتی دمەمێ ئالانا فۆلکلۆری و مەم و زینا مەلا مەحموودێ بایەزیدیدا

رەبیع ئیسماعیل خالد

پشکا کۆمپیوتەر- کۆلیژا زانست- زانکۆیا نۆلج- هەولێر- هەرێما کوردستانێ/ عیراق

بفرین رشید حسین

کولیژا زمانان- زانکۆیا دهوک- هەرێما کوردستانێ/ عیراق

پوختە:

مەم و زین یەک ژ داستانێن بناڤ و بانگە دئەدەبیاتا کوردیدا، ئەڤ داستانە ب سەدان سالان دناڤا گەلێ کورد دا ب زیندی مایە هەتا ئیرۆ، ئەڤ داستانە بۆ ئێکەمین جار ژ لایێ هەلبەستڤان ئەحمەدێ خانی هاتیە نڤێسین، پاشان بۆیە هێڤێنێ بەرهەمێن نڤێسکاران یەک ژ وان مەلا مەحمودێ بایەزیدی بوو، ئەوان ژبۆ نڤێسینا(مەم وزینێ) مفا ژ مەمێ ئالانا فۆلکلۆری وەرگرتیە، کو ئێک ژ چیرۆکا داداری یا ناڤدارە دجڤاتا کوردیدا.

ئەم دئەڤێ لێکۆلینێدا دێ بەحس ل کەسایەتیێ دمەم و زینا خانی و مەلا مەحمـوودێ بایەزیـدی دا کەیـن، ئەرێ خانی و مەلا مەحمـوودێ بایەزیـدی دمەم و زینێدا بەحسێ کێ کریە؟ چ جوداهی و وەکهەڤی دناڤبەرا کەسایەتیێن مەم وزینا خانی و مەم وزینا مەلامەحموودێ بایەزیدیدا هەیە؟ ... هتد. ئەڤ پرسیاروچەندین پرسیارێن دیتر دەربارەی ڤی بابەتی دڤێ لێکۆلینێدا دێ روونبن.

پەیڤێن سەرەکی: *کەسایەتی، مەم وزین، مەمێ ئالان، ئەحمەدێ خانی، مەلا مەحموودێ بایەزیدی.*

١ - چیرۆك و داستان

١-١ داستان وەک زاراڤ

وەکو یا دیار هەر رەگەزەکێ ئەدەبی ژلایێ چەمک و واتایێ ڤە، چەندین زاراڤ بو دهێنە بکارئینان، ((داستان ژی وەکو جورەکێ ئەدەبی زورێ کەڤنارە و پەیوەندی یا ب عەقلیەتەکا تایبەتا مرۆڤی ڤە هەی بۆ ڤە گێرانا دیاردێن دەوروبەری وێ))[1] (نعمت الله حامد نهێلی، ٢٠١٠: ٧) هەتاکو هەر رەگەزەکی واتایا وی یا دروست بهێتە زانین و تێکەل نەبیت ل گەل زاراڤێن دی یا پێدڤی یە ب شێوازەکێ هویر ل چەمک و واتایا وی زاراڤەی بکۆلین، هەروەکی یا دیار داستان ژلایێ زمانیڤە ب واتایا ((گوشتاگەر))[2] دهێت (سەنگەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

قادر شێخ محەمەد حاجی، ٢٠٠٩: ١٥) یاخویایە ئەڤێ پەیڤێ دزمانێن جودادا چەندین پەیڤ و زاراڤ بو دهێنە بکارئینان، هەروەکی د زمانێ یونانیدا (پەیڤا epos دهێتە بکارئینان کو ب واتایا پەیڤ و چیرۆک دهێت)[٣]. (هەمان ژێدەر: ١٥) بنچینەیێ ئەڤێ پەیڤێ ژی هەر بو زمانێ گریکی دزڤریت کو ژ دبنچینەدا ژ پەیڤا (epic) هاتیە وەرگرتن [٤] (هەمان ژێدەر: ١٥) داستان دکوکا خودا بەحسێ سەرهاتی و زیرەکیا قارەمانەکی دکەت، کو هەمی شیان و هێزا ل جەم مروڤی هەی بو وی قارەمانی دزڤرینن، ژبەرکو ئەو کەسایەتیێ سەرەکی و پالەوانێ دیارێ چیرۆکێ یە، خویایە هەر میللەتەکی ژی چەندین داستانێن قارەمانی دناڤ دا هەبووین و میللەتێ کورد ژی یەک ژوان نەتەوانانە یێن کو ب قارەمانی و دلێریێ دبەرنیاس. دیسان دزمانێ عەرەبیدا هەروەکی یا دیار بۆ ئەڤێ پەیڤێ ((وشەی (لحم) یش کە چاوگی (ملحمە)یە بە مانای حوکم بەسەردان))[٥] (هەمان ژێدەر:١٥) دهێتە بکارئینان، دیسان میللەتێ فارس ژی بو داستانێ ((وشەی (حەماسە) یان بوکارهێناوە، چونکە(حماسە) بەمانای شوێنی سەخت و دژوار بۆ پاراستنی ئایین و دلێری لەشەردا دێت))[٦] (هەمان ژێدەر:١٥) ژبەرکو فارسان ژی وەکو میللەتێن دیترێن جیهانێ ب داستانێن خو دهێنە نیاسین ژوان ژی (شاهناما فیردەوسی) کو ب بەرهەمەکێ مەزنێ ئەدەبی دهێتە هژمارتن. دناڤ میللەتێ کورد ژی دا بۆ ئەڤی بەرهەمی گەلەک ناڤ دهێنە بکارئینان ژوان ژی ((چیرۆکی شیعری و بەیت بەکاردێن، بەلام بەکارهێنانی وشەی داستان لەوانەی دیکە باوترە. داستان بەمانای بەسەرهات و گوزەشتە یە، بەلام لەنا و کوردانداا کارێک هەیە پێ دەگوترێ داستان کە ئازایەتی و چەلەنگییەکی زۆر ل لایەن رۆلەکانی میللەت نوێنرابێت)) [٧] (هەمان ژێدەر:١٦) ل ڤێرێ بومە ئەو چەندە دیاردبیت، کو ئەڤ رەگەزێ ئەدەبی وەکی هەمی رەگەزێن دیتر دناڤ هەمی میللەت و گەلێن جیهانێدا سەرهلدایە، بێگومان میللەتێ کورد ژی ئێکە ژوان میللەتان کو رێژەیەکا زور یا داستانێن قارەمانی تومارکرینە، لێ هەروەکی یا دیار ژ مەرج و تایبەتمەندێن ئەڤێ جورێ ئەدەبی پێدڤیە زیرەکی و نەمەردی و هێزوشیانێن قارەمانێ داستانێ تێدا دیاربن، نەوەکی کارەکێ ئاسایی داکو ب داستان بهێتە هژمارتن و ئەو دیرۆک و دلێریا ئەوان پالەوانێن داستانێ تێدا بهێتە تومارکرن، ژبەرکو ئەو رووبدانێن پالەوانێن داستانێ توماردکەن جورە تایبەتمەندیەکا تایبەت هەیە کو هەمی کەس نەشێن ب ئەوان کاران رابن، هەر ژبەرهندێژی دیرۆک ناڤێ وان تومار دکەت، ئانکو داستان((چیرۆکێکی شیعری، مللی، پالەوانییە. رووداوی لەتوانابەدەر دەگێرێتەوە کو کەسانی ئاسایی ناتوانن ئەنجامی بدەن))[٨] (هەمان ژێدەر: ١٩).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

١- ٢ چیرۆک وەک زاراڤ:

چیرۆک ژی وەکو هونەرێن دی یێن ئەدەبی سەرهلدانا وێ بو مێژوویەکا دویرو درێژ دزڤریت، گومان تێدا نینە کو ئەڤ هونەرە ژی ب چەندین زاراڤێن جودا جودا دناڤ زمانێن جیهانێدا دیاربوویە، کو هەر زمانەکی چەندین پەیڤ و زاراڤ بو بکارئینانینە، ژبەرکو چیرۆک ((وەک چالاکی بۆ سەردەمێن کەڤن دزڤریتەڤە، ئانکو ل گەل سەرهلدانا مرۆڤایەتیێ پەیدابوویە. د بنیاتدا بۆ حەزو ئارەزوویەکا مرۆڤی ڤەدگەریتەڤە، کو ل سەر بەهرەیا مرۆڤی راوەستایە ب مەبەستا ڤە گێرانا روویدانێن دەورووبەرێن خو و بزاڤکرن بۆ پشکداریکرنا جڤاکی ژ ئەوێ چەندا ڤەگێر ڤەدگێریت و هەست پێ دکەت))[٩] (ریژین جەمیل خەلیل: ١٧) کەواتە ئەم دشێین بێژین کو ((رەخنەگرێن ئەدەبی ئەڤ جورە ڤەگێرانە ب زاراڤێ (conte) ناڤکریە)). [١٠] (هەمان ژێدەر: ١٧).

٢- چەمک و پێناسێن کەسایەتیێ:

کەسایەتی ب رەگەزەکێ سەرەکی دناڤ بەرهەمێن ئەدەبی یێن ڤەگێرانکی دهێتە هژمارتن، ب شێوەیەکێ گشتی و دناڤ چیرۆکێ و داستانێ ب تایبەتی، ژبەر ئەو روولێ سەرەکی یێ پالەوان د روویدانان دا دگێریت، ژبەرکو گەلەک جاران ئەو روولێ کەسایەتی دگێرن دناڤ روویداناندا دبیتە مایێ گرنگی پێدانا نڤیسەری بڤی رەگەزی، ژبەرکو رول هەمی بو کەسایەتی دهێتە ڤەگەراندن، و ئەڤی رەگەزی پەیوەندی ب هەمی توخمێن دیترێن روویدانێن چیرۆکێ ڤە هەیە، ئانکو ((مێژووی شتەکان پەیوەستە بە مێژووی کارەکتەرەکانەوە))[١] (سەنگەر قادر شێخ محەمەد حاجی، ٢٠٠٩: ١٧٣). کەواتە هەبوون و روولێ کەسایەتیان دناڤ داستان و چیرۆکێدا ژ رەگەزێن دیتر بهێزترە هەتا ئەوی رادەی ئەگەر ئەم بەحسێ روویدانان بکەین دڤێت ئێکسەر ئەوان روویدانان ب کەسایەتیانڤە گرێ بدەین، ئەگەر ئەوان روویدانان هیچ بوهایەکێ خو نابیت، خویایە ل دویڤ هەبوونا روویدانان و ئامادەبوونا کەسایەتیان ژی کەسایەتی دابەش دبنە سەر دوو جورێن سەرەکی، ئەوژی کەسایەتیا سەرەکی و کەسایەتیا لاوەکی، ئەوژی هەروەکی دهێتە زانین کو نڤیسەر یان چیرۆک نڤیس یان داستان نڤیس لدویڤ پێدڤیاتیا روویدانان و جورێ چیرۆکێ یان داستانێ یان هەر بەرهەمەکێ دی یێ ڤەگێرانکی کەسایەتیان دابەش دکەت، ((لێ گرنگترین جورێن کەسایەتیان ل دویڤ ئەرک و پێکهات و گرنگیا ئەوان ددەقیدا، ب سەر کەسایەتیێن سەرەکی و لاوەکی دابەش دبیت))[٢] (ریژین جمیل، ٢٠١٣: ٥٩) کەواتە ئەم دشێین بێژین هەر روویدانەکا ڤەگێرانکی پێدڤی ب کەسانڤە هەیە داکو ب روولێ سەرکردایەتیا ئەوێ روویدانێ رابن، ژبەرهندێژی کەسایەتیا سەرەکی ب ئەڤی روولی رادبیت و ڤەگێر هەمی هێزو شیان و رولی پێشکێشی ئەڤێ جورێ کەسایەتیێ دکەت، ئانکو (کەسایەتیا سەرەکی ژ هەمی جورێن دی یێن کەسایەتیان زالترە و رولەکێ کاریگەر و

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئەكتیڤ دئاڤاكرنا بنیاتێ كورتە چیرۆكێدا دگێریت)[٣] (هەمان ژێدەر: ٦٠) ئانكو ژبلی هندێ كو ئاڤاكرنا رووبدان ب كەسایەتی ڤە هەیە، دیسان پالەوانێ سەرەكی یێ رووبدانا ژی هەر ئەو كەسایەتیا سەرەكی یە ئەوا ب رولێ گوهورین و لڤاندنا رووبدانێن چیروكێ و داستانێ رادبیت، هەرچەندە ئەڤ چەندەژی ل دویڤ بیروبوچونێن زانا و فەیلەسوفان دهێتە گوهورین، ئانكو مەرەم ژێ ئەوە كو ل دویڤ بیروبوچونێن هندەك فەیلەسوفان هەبوونا رووبدانا دناڤ چیرۆكێدا ژ هەبوونا كەسایەتیان گرنگترە، لێ هەروەكی (ئەرستو) دبێژیت كو ((دبیت هندەك چیرۆك هەبن بێ سیمایێن كەسایەتی، لێ چ سیمایێن كەسایەتی بێ چیرۆك نابن))[٤] (شڤان جرجیس عبدالرحمن، ٢٠١٣: ١٦٢-١٦٣) ئانكو بومە ئەو چەندە خویا دبیت، كو بیروبوچونێن جودا ل دور گرنگی و هەبوونا كەسایەتیان دناڤ بەرهەمێن ڤەگێرانكی دا دهێتە دیتن، لێ پێدڤیە بێژین كو كەسایەتی و رووبدان دوو رەگەزێن گرنگێن ئاڤاكرنا بەرهەمێن ئەدەبی یێن ڤەگێرانكی دهێنە هژمارتن، ئەگەر كەسایەتی نەبن ئانكو رووبدانان ژی چ هەبوونا خوە بێ كەسایەتیان نینە و هەردوو تەمامكەرێن ئێكن، هەروەكی ((جورج لوكاشی وەرچەرخانەك دڤی بواری دا كر دەمێ هاوسەنگی دناڤبەرا كەسایەتی و رووبدانێدا كری، نەمازە پشتی ئەو سەردەم ب سەدێ برژوازی یێ ناڤكری، یا كو دەربرین ژهەمی پێشكەفتنان دهەمی لایەنەكی دا دكەت))[٥] (نیهایەت محەمەد سالح عزەت، ٢٠١٢: ٨٦). هەر ئەڤ چەندەژی بو ئەگەرێ هندێ كو ئەڤ بووچونە ((كارتێكرن لسەر بیرو بۆچوونێن تیۆرناسێن كلاسیكی كر و كەسایەتی دانا د بازنەكێ گرتی دا و وەك بكەرەكێ بێ كاریگەر بو كاری هژمارت))[٦] (ئەمین عبدولقادر عومەر، ٢٠٠٨:ل ١١٥)

كەواتە ئەم دشێین بێژین بها و رۆول و گرنگیا كەسایەتیان ژ بەرهەمەكی بو بەرهەمەكێ دی یێ ڤەگێرانكی دهێتە گوهرین، لێ چ رووبدان بێ كەسایەتی نابن، دیسان كەسایەتیان ژی بێ هەبوونا رووبدانان چ گرنگیا خوە نینە، هەروەكی (محمد غنمی هلال) پێناسا كەسایەتیان دناڤ چیرۆكێدا بڤی رەنگی دكەت دەمێ دبێژیت((كارەكتەر لە چیرۆكدا خولگەی واتاكان و تەوەری هزرو بۆچوونە گشتیەكانە))[٧]. ئانكو ئەڤەژی رولێ سەرەكی یێ كەسایەتیان د بنیات نانا هەر چیرۆكەكێدا دیاردكەت.

٢-١ رولێ كەسایەتیان دناڤ داستان و چیرۆكێدا:

هەروەكو یا دیار كەسایەتی ئێك ژ رەگەزێن گرنگێن هەر ئێك ژ داستانێ و رومانێ دهێتە هژمارتن و ب خالا سەرەكی یا ئاراستەكرنا رووبدانێن ڤەگێرانكی یێن ئەڤان بەرهەمان رادبیت، ژبەركو رووبدان بێ كەسایەتی نابیت، دیسان ژبەر ئەو رولێ سەرەكی یێ كەسایەتی دگێریت دناڤ داستانێدا ئەگەر بەحسێ كەسایەتیێ نەهێتە كرن وەكو خالەكا لاوازیێ دهێتە زانین، ژبەركو كەسایەتی ب توخمەكێ سەرەكی و گرنگ دهێتە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

هژمارتن دناڤ پێکهاتا بنیاتنانا هەر کارەکێ ئەدەبی ب گشتی و داستانێ ب شێوەیەکێ تایبەتی، ژبەرکو کەسایەتیێ پەیوەندی ب هەمی رەگەزێن دیترێن داستانێ ڤە هەیە، ئانکو دەمێ مە بڤێت ئەم بەحسێ دەمی یان روویدانێن داستانێ بکەین، دڤێت دەستپێکێ بەحسێ کەسایەتیێ بکەین وەک رەگەزەکێ سەرەکی دداستانێدا. چونکی ((ئەو رووداوە مەزنە هەر لە خۆیەوە دروست نەبووە و پێویستی بە یەکێک هەبووە بۆ ئەوەی دروستی بکات یا رۆلی تێدا بگێریت کە ئەویش پالەوانی داستانەکەیە، بۆیە لە داستاندا بوونی پالەوان لەبوونی رووداو گرنگترە و پالەوان هوکاری دروستبوونی رووداوە))[٨] (سەنگەر قادر شێخ محەممەد حاجی، ٢٠٠٩: ١٧٧) ل ڤێرێ بومە ئەو چەندە دیاردبیت کو بنەمایێ سەرەکی و هەرە گرنگ دداستانێدا پالەوان و کەسایەتیا داستانێ یە، ژبەرکو ئەو رولێ پالەوان دداستانێدا دگێریت بەرامبەر هەمی روویدانێن دیترێن داستانێ دهێتە هژمارتن، هەر دیسان ئەو رول و بهایێ پالەوان دداستانێدا دگێریت بلندترە ژ وی بهایێ د ناڤ رەگەزێن دیترێن ئەدەبیدا دگێریت، ژبەرکو ((پالەوانی داستان پالەوانێکی بێکەم و کورییە و لە هەموو لایەکاندا باشترین سیفەت و ئاکاری پێبەخشراون هەتا ئەو کەرەستانەی پالەوان بەکاری دێنێ جورێک لە تایبەتمەندی پالەوانەیان پێوە دیارە))[٩](هەمان ژێدەر: ١٧٧) . بڤێ چەندێ بومە دیار دبیت کو کەسایەتی ب توخمەکێ سەرەکی و کاریگەر یێ ئاڤاکرنا روویدانێن داستانێ دهێتە هژمارتن، ژبەرکو ئەڤی رەگەزی پەیوەندیەکا ئێکسەر ب روویدانێن دیترێن داستانێ ڤە هەیە و هەمی رول بو کەسایەتێن روویدانێن داستانێ دزڤڕیت، ژبەرکو ئەو رولێ کەسایەتێن دناڤ داستانێ دگێرن ژ هەمی بابەتێن دیترێن داستانێ گرنگترە، ژبەرهندێژی هەمی هێزو شیان و ئەکتەری بو کەسایەتیێن داستانێ دزڤریت و هەر کارەکێ پالەوانێ داستانێ بڤێت دشێت ئەنجام بدەت بێ هیچ قەیدو بەندەکی، کەواتە ئەم دشێین بێژین بتەمایێ سەرەکی یێ هەر بەرهەمەکێ ڤەگێرانکی کەسایەتی یە (ژبەرکو کەسایەتیێ پەیوەندیەکا ب هێز دگەل روویدانێ هەیە و ئەڤ هەردوو رەگەزە ب بنەمایێن سەرەکی یێن ڤەگێرانێ دهێنە دانان، ژبەرکو چ کەسایەتی بێ روویدان نابن و دیسان چ روویدان بێ هەبوونا کەسایەتیان ناهێنە ئەنجام دان) [١٠] (حسن بحراوي، ١٩٩٠: ٢١٨) هەر ژبەر هندێژی (جون برین) د پەرتوکا خودا ئەوا بناڤێ (نڤێسینا رۆمانێ) دبێژیت:((من لە یەک شتدا دڵنیام ئەگەر کارەکتەرت هەیە، ئەوا دەکرێ چیرۆکێکت هەبێت))[١١] (جەوهەر محەممەد مەولود شێخانی، ٢٠١٣: ٧) ئانکو دئەڤێ گوتنێ دا بومە گرنگی و رولێ کەسایەتیێ دیاردکەت دناڤ بوویەرێن چیرۆکێدا کو بێ هەبوونا کەسایەتیان چ روویدان نابن(Rabeea Ismael Khalid ZEBARI and Dr. Mehmet Veysi BABAYİĞİT, 2021: R.6.).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٣- مەلامەحمودێ بایەزیدی ژیان و بەرهەم

١-٣ مەلا مەحمودێ بایەزیدی

مەلا مەحمودێ بایەزیدی، زانیار، دیرۆکناس، چیرۆک نڤێس، وەرگەڤان، نڤێسکارەکێ کوردە، ل چەرخێ (١٩) دەست ب نڤێسینا بەرهەم و چاپەمەنیا کوردی کریە(Fehmî Kareem Hamad Salim, 2020, R.6)ئاسۆ زاگرۆسی دەربارەی(مەلامەحمودێ بایەزیدی) دا دبێژیت: ((ئەز هەرجارا مەلا مەحمودێ بایەزیدی دخوینم، شاش دبم، کو وی وەکو نڤێسکار تێخم کیژان بواریدا، ژبەرکو مەلا مەحمودێ بایەزیدی ب سەرێ خو وەکو پەرتەکخانەیەکا کوردی بوو، گەلۆ مەلا مەحمودێ بایەزیدی دیرۆکزان بوو، چیرۆکنڤێس بوو، زمانزان بوو،یەکەمین چیرۆکنڤیسێ کورد بوو، وەرگەر بوو، دیرۆکناسێ ویژەیی بوو، سیاسەتمەدار بوو))(Aso Zgrosî, 2012 R.1) مەلا مەحمودێ بایەزیدی ل سالا(١٧٩٩) ل بایەزیدێ هاتیە سەر دونیایێ، هەر ل ویرێ دەست ب خواندنا خو یا خوێندگەهێ کریە، پشتی تەمامکرنا خاندنا خو چویە (تەبریزێ) هەر ل ویرێ فێری زمانێ فارسی بوویە، مەلا مەحمود یەک ژوان زانا و رۆشەنبیرێن کورد سەدسالا(١٩)ێ تێر بەرهەمە، و سەد سالا (١٩)ێ پرانیا رۆشەنبیر و زانایێن کورد بەرهەمێن خو زمانێ فارسی و عەرەبی نفێسینە، لێ مەلا مەحمودێ بایەزیدی هەموو بەرهەمێن خۆ ب زمانێ کوردی نڤێسینە EvînBîlgî,2013,R.12).

ئەلکسەندەر ژاپا (١٠٨٣-١٨٩٤) ل سالا(١٠٨٤) ل پۆلۆنیایێ هاتیە سەر دونیایێ، کەسەکێ جوهییە، زمانێن روژهەلاتی دزانین، یەک ژوان زمانێ کوردی بوو، کو ل سەر دەست[مەلا مەحمودێ بایەزیدی فێری زمانێ کوردی ببو، هەروسا ئەلکسەندەر ژاپا دنیڤا چەرخێ(١٩) وەکو بالیوزێ روسیا دهێتە ئەرزرومێ، کەیفا وی ب صاند، ویژە، دیرۆکا کوردان دهێت، ل ئەرزرومێ دگەل مەلا مەحمودێ بایەزیدی پەیوەندیان ددانیت، هێدی هێدی هەڤدوو ناسدکەن وکار و خەباتێن وان دگەل هەڤدوو دەستپێدکەن وخەباتا ل سەر دیرۆک ، چاند، ویژە، رێزمانا کوردی دکەن، مەلا مەحمود ل پەرتوکخانەیا خو گەلەک پەرتووکان ددە ئەلکسەندەر ژاپای، دناڤا ڤان پەرتووکان، هندەک ژ پەرتوکێن ئەلکسەندەر ژاپای وەکو جامیعەیا ریسالەیان و حیکایەتان ب زمانێ کورمانجی و((ئاداب و روسوماتنامەیا کوردان)) ئەڤ پەرتووکە ب رێیا ئەلکسەندەر ژاپای دگەهنە ئەرشیفخانەیا پترسبۆرگێ(Fehmî Kareem Hamad Salim, 2020, R.15)

٢-٣ بەرهەمێن مەلا مەحمودێ بایەزیدی:

مەلا مەحمودێ بایەزیدی ئێک ژ نڤێسکارێن کوردانە، ل چەرخێ(١٩) بەرهەمێن خو ب زمانێ کوردی نڤێسینە، بەرهەمێن وی ل سەر دیرۆک، فۆلکلۆر، ئەدەب، زمان،..هتد هەنە، ئەڤێن ل خوارێ بەرهەمێن وی نە:

٣-٢-١ شەرەفنامە:

مەلا مەحمودێ بایەزیدی یەکەم کەسە، کو بەرگێ ئێکێ ژ شەرەفنامێ میر(شەرەفخانێ بەدلیسی) ژ ئورژینالا وێ یا فارسی و ل بەر ئەو نوسخەیا ژلایێ(زێموف) ڤە هاتیە ئامادەکرن، هندەک بابەتان را چوویە بەحس نەکریە، ئانکو وەرگەراندینە کوردی وەکو میرگەها ئەیوبیان، بەشەک ژ میرگەها هەکارێ، هەروەسا بەشەک ژ میرگەها بەدلیسێ وەرنەگەراندین، دسالا(١٩٨٦) ژڤێ وەرگێرێ، ژلایێ(قەناتێ کورد و و ج.سی. موسەلیان) پێشگوتنەکا هێژا هاتیە نڤێسین و ئەو وەک دەستخەت بخو هاتیە چاپکرن، دسالا(٢٠٠٧) ئەو دەستخەت ژلایێ سەعید دێرەشیڤە هاتیە ئامادەکرن و ژلایێ وەشانخانەیا سپیرێز ل بازێرێ دهۆک هاتیە وەشاندن (Zîya Avcî, 2010, R.1).

٣-٢-٢ پەرتووکا تاریخا جدیدا کوردستانێ:

ئەڤ پەرتووکە ژلایێ مەلا مەحمودێ بایەزیدی هاتیە نڤێسین، لێ مخابن ئەڤ پەرتووکە هەتا نۆکە وندایە، هەتا نوکە گەلەک هەول هاتینە دان بەلێ بێ ئەنجام ماینە، ل گۆر ئەو ئاگەهدارییێن ژلایێ ئەلکسەندەر ژاپایڤە هاتینە داین، ئەو پێشگۆتنا ژلایێ مەلا مەحمودێ بایەزیدیڤە ژبۆ پەرتووکێ هاتینە نڤیساندن و ئەلکسەندەر ژاپایی ئەو وەرگەراندیە فەرەنسی و هەتا نوکە هاتیە پاراستن و گەلەک کەسێن دیتر دەربارەی پەرتووکێدا نڤێساندینە، ئەم ب ئەگەرێ ڤێ پێشگوتنێ دەربارەی پەرتووکێدا دبینە خودان زانیاریی(Zîya Avcî, 2010, R.1).

٣-٢-٣ عادات و رسوماتنامەی ئەکرادیە:

ئەڤ پەرتووک ژلایێ مەلامەحمودێ بایەزیدی بخوڤە هاتیە نڤێسین، کو دناڤا بازێر و گوندانددا گەریایە و داب و نەریتێن کوردان کومکرینە و نڤسینە، ژلایێ ئەلکسەندەر ژاپایڤە وەرگەرا وێ ژ بۆ فەرەنسی هاتیە کرن، پاشان ل سالا(١٩٦٣) ژلایێ رودینکۆیڤە، ل موسکویێ وەرگەرا وێ یا روسی هاتیە کرن و ل مۆسکویێ هاتیە وەشاندن، وەرگەرا وێ ژبۆ زمانێن دیتریش هەنە، ئەڤە دبیتە یەکەم پەرتووک ل سەر ئەتنۆلوژی و ئەتنوگرافی یا ل سەر کوردان ب کوردی هاتیە نڤێساندن(Zîya Avcî, 2010, R.1).

٣-٢-٤ مەم و زین، یوسف و زۆلیخا، لەیلا مەجنون، شێخێ سەنعان و زومبیل فروش:

مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەرهەما هێژا و گرانبەها یا ئەحمەدێ خانی و مەم وزین(١٨٥٩)، یا سەلیمێ سولێمان(یوسف و زولەیخا)، یا حارسێ بەدلیس(لەیلا مەجنون)، یا فەقیێ تەیران(شێخێ سەنعان و بەرسیسێ عابد و قەولێ هەسپێ رەش و زەمبیل فروش) وەکو چیرۆک نڤێساندینە، پاشان ئەلکسەندەر ژاپای کرینە لاتینی و وەرگەراندینە فەرەنسی و پێشگۆتنەک بۆ وان نڤێسیە، پاشان هنارتینە ئەرشیفخانەیا (پترسپۆرگێ) ل رۆسیا(Fehmî (Kareem Hamad Salim,2020,R.21).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

٣-٢-٥- فەرهەنگا کوردی- فەرەنسزی:

مەلا مەحمودێ بایەزیدی دنڤێسین و ئامادەکرنا ڤێ فەرهەنگا(کوردی-فەرەنسزی) ئالیکاریەکا مەزن دایە ئەلکسەندەر ژاپای، ئەڤ فەرهەنگ هاتیە چاپکرن، ئەڤە یەک ژ کارێن مەلا مەحمودێ بایەزیدی و ئەلکسەندەر ژاپای، کو پێکڤە ئەنجامدای(Zîya Avcî, 2010, R.1).

٣-٢-٦- فەرهەنگا کوردی دیالێکتا هەکاری- رەواندی:

فەرهاد پیربال دپەرتوکا خودا یا ((یەکەمین چیرۆکنووس و پەخشانووس مەلا مەحمودێ بایەزیدی)) ل لاپەرە(٩) دا، ژبۆ ڤێ فەرهەنگا مەلا مەحمودێ بایەزیدی دبێژیت، مەلا مەحمودێ بایەزیدی د پێشگوتنا ڤێ فەرهەنگێدا گۆتیە:((ئەڤ ریسالەیەکە د بەحسا هنەک فرق و جوداهیێن دناڤا لۆغاتێن ئەکردان..هتد)) ئەڤ فەرهەنگە ل سالا (١٨٥٨) هاتیە نڤێسین، مەلا مەحمودێ بایەزیدی پێشگوتنەک بۆ نڤێسیە دبێژیت: ب دیالێکتا کۆرمانجی بەحسا هندەک تایبەتمەندییێن زمانێ کوردی دکەت)) ئەڤ دەستنڤێسە هاتیە رێکو پێکرن ، ل سالا (١٩٨٤) ژلایێ(مارف خەزنەدار) هاتیە چاپکرنFehmî Kareem Hamad Salim,2020, R.22).

٣-٢-٧- کلام، بێریتە، گوتنێن پێشیان:

مەلا مەحمودێ بایەزیدی گەلەک بابەت ئازراندینە و ل سەر نڤسینە ویەک ژوان(کلام، بێریتە، گوتنێن پێشیان) وی هەمی کەلامێن میرخاسی ئەڤینی دناڤا کورداندا هەین نفێسینە و تەسلیمی ئەلکسەندەر ژاپای کرینە، ب ڤی ئاوایی گەهشتینە ئەرشیفخانا(پترسپورگێ) ل رۆسیا (Fehmî Kareem Hamad Salim,2020, R.24). ل گوری ئاخفتنا فەرهاد پیربال مەلا مەحمودێ بایەزیدی گەلەک بەرهەمێن هۆزانڤانێن عوسمانیان و عەجەمان وەرگەراندینە سەر زمانێ کوردی وەکو دەستخەت، دگەل وان بەرهەمان(داستانا کەلا دمدم) دناڤا بەرهەمێن مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا دیاردبیت، بەلێ نڤیسکارێ ڤێ نەدیارە، هەروەسا(گۆلستانا سەعیدێ شیرازی) ب ئاوایەکێ پەخشان وەرگەراندیە سەر زمانێ کوردی، نها ژی ل ئەرشیفخانا(پاریسێ) یە (فەرهاد پیربال،٢٠٠٠:ل١٧-١٩).

٣.٣ جهێ مەم وزینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی د ئەدەبیاتا کوردیدا:

مەلا مەحمودێ بایەزید یەکەم رۆشەنبیرۆ وزانایێ کوردانە، هەر وەکو ئەم دزانین، ب تایبەتی ل چەرخێ (١٩)دا، زمانێ فارسی و عەرەبی دناڤا زاناو روشەنبیرێن کورداندا گەلەک د رەواجێدا بوو، نزیکی تەمامێ زانا و رۆشەنبیرێن کورد دکارێن خوێن نڤیسینێدا، ئەڤ هەردوو زمان بکارئینانە، لێ مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەروڤاژی ڤێ یەکێ دنڤیس و خەباتێن خودا و ئەو پەرتوکێن ژلایێ وی هاتینە نڤیسین ب زمانێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

کوردینه(EvînBîlgî,2013,R.28-29). چیرۆکا مەم وزینا مەلا محمودێ بایەزیدی وەکو یەکەمین چیرۆکا کوردی دهێتە هژمارتن، ئەڤ چیرۆکە ل چەرخێ(١٩) ژلایێ مە لا مەحمودێ بایەزیدی هاتیە نڤیساندن، ئەم ب رێیا پەرتوکا فەرهاد پیربالی یا بناڤێ (مەلا مەحمودێ بایەزیدی) یاکو دسالا(٢٠٠٠) هاتیە وەشاندن، ل سەر هندەک شاشیێن خو هەلبوون، چونکو بەری بەرهەما فەرهاد پیربالی چیرۆکا (لەخەوما) یا جەمیل سائیب کو ل سالا(١٩٢٥) وەکو یەکەمین چیرۆکا کوردی هاتە هژمارتن ، بەلێ پشتی ب دیتنا چیرۆکا (شەویش) یا فوئاد تەموی کو دسالا(١٩١٣) ل گوڤارا روژی کورد بەلافبوو ، ئیدی ئەو چیرۆک ب (١٥) سالان پاشدابربوو، نها دەما چیرۆکا مەلا مەحمودێ بایەزیدی ، کو دسالا(١٨٥٦) نفیسیبوو هاتە دیتن و ساخکرن، ئێدی دیرۆکا کوردی ب (٥٧) سالان ب پاشداچوو، رووپەلەکا نوو ژبۆ ئەدەبا کوردی هاتە نەقشاندن(فەرهاد پیربال،٢٠٠٠، ل ١١-١٤).

هەروەسا مەلا محمودێ بایەزیدی پشتی عەلی تەرەماخی ب یەکەم پەخشانڤیسێ کورد دهێتە هژمارتن، هەروەکو رەشید فندی دەربارەی یەکەمین پەخشان نڤیسێ کورد دبێژیت: ((هەتا پەرتوکا عەلی تەرەماخی ب ناڤێ (تەسریفا کوردی) یان ژی(دەستورا زمانێ عەرەبی ب کوردی دگەل هندێ نموونەیێن فارسی و کوردی)نەهاتیە چاپکرن، مەلا مەحمود ب یەکەمین پەخشانڤیسێ کورد دهاتە پەژراندن، پشتی کو د. مارف خەزنەدار پەرتوکا غەلی تەرەماخی چاپکر ئەم فێربووین، کو یەکەمین پەخشانووس عەلی تەرەماخی یە)). (رەشید فندی،١٠٨٥، ل ٧) کەواتە نڤیسینێن مەلا مەحمودێ بایەزیدی ب دەستپێکا پەخشانا کوردی دهێنە هژمارتن، کو گە هشبنە رۆژا ئیرو، هەروەکو رۆمانڤیسێ کورد دبێژیت: " وەکی دهێتە زانین ل رۆژهەلات ب گشتی گرنگی ب هەلبەستێ ددەن، لێ روژئاڤا پتر گرنگی ب فەلسەفێ و لێکۆلینێ ددەن، ئەڤ هەردووکە ب پەخشان دهێنە نڤیسین، لەورا تێکەلیا ئەلکسەندەر ژابای و مەلا مەحمودێ بایەزیدی قوناغەکا نوو دەستپێدکەت، بایەزیدی بەرهەما تێکهەلبوونا روژئاڤا و رۆژهەلاتێیە....." (56 EvînBîlgî,2013,R.)،

تێکهەلبوون و کاریگەربوونا بایەزیدی ب ئەلکسەندەر ژابای یەك ژ ئەگەرانە، کو بایەزیدی پتر گرنگی ب پەخشانێ بدەت، دبیتە یەك ژ پێشەنگێن نڤیسینا پەخشانا کوردی.

مەلا مەحمودێ بایەزیدی یەك ژ پێشەنگێن نڤیسکارێن کوردان بوو، کو ل چەرخێ (١٩) بەرهەمێن خو ب زمانێ کوردی نڤیسینە، چونکی دوی سەردەمیدا نزیکی تەمامی زانا و رۆشەنبیرێن کورد دکارێن خوێن نڤیسینێدا، ئەڤ هەردوو زمان کارئینانە، لێ مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەرۆڤاژی ڤێ یەکێ د نڤیس و خەباتێن خودا و ئەو پەرتووکێن ژلایێ وی هاتینە نڤیسین ب زمانێ کوردینە(EvînBîlgî,2013,R.28-29).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٣- مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی:

بێگۆمان چیرۆکا مەم و زین یا مەلا مەحمودێ بایەزیدی، بەرهەما نەمر هەلبەستڤانێ مەزن ئەحمەدێ خانی تینە بیرا مە، بێگۆمان مەلا مەحمودێ بایەزیدی دبن باندورا ئەحمەدێ خانیدا مایە، ئەڤ یەکە نە کێماسیە، هەروەکو مەلا مەحمودێ بایەزیدی بخو د دەسپێکا(مەم و زینێ) خودا دا بەحسێ (ئەحمەدێ خانی) دکەت ودبێژیت: " بزمانێ کۆرمانجی، د تاریخا هزار و شیستێدا، د قەسەبا بایەزیدیدا، حەزرەتی (ئەحمەدی خانی)، پەرتووکا کو تەلیفکریە ب وزن بناڤێ (مەم و زینێ) عشق و مەعشوق، ل وجهێ موختەسەر بەیانا وان دکە" مەلا مەحمودێ بایەزیدی ئەڤ بەرهەمە ب ئاوایێ پەخشانکی نڤیساندیە، نەك ب ئاوایێ هەلبەستێ نڤیساندیە، درەدا ژی هەر چەندە مەلا مەحمود ب شاگردێ ئەحمەدێ خانی بهێتە خویاکرنیش، لێ وی موهرا خو ل چیرۆکێش دایە.

ل گۆری چاڤکانییێن ددەستێ مەدانە، ئەڤ بەرهەم، یەکەمین چیرۆکا هونەریە، کو ل چەرخێ (١٩) نڤیسیە، مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەرهەما هێژا و گرانبەها مەم و زینا ئەحمەدێ خانی کریە فورما چیرۆکێ و وی وەکو بەرهەمێن دیتر رادەستی ئەلکسەندەر ژابای کریە، رەشید فندی ژبۆ ڤێ چیرۆکێ دبێژیت: " نوسخەیەك ژڤێ چیرۆکێ د پەرتووکخانەیا (پترسبورگێ= روسیا) و نووسخەیەکا دیتریش ل پەرتووکخانەیا لونگەزێ ل پاریس– فەرەنسایێ، رودینکۆ ل سالا (١٩٦٠) جارەکا دیتر ل مۆسکویێ دووشینەڤە.

٤- داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری:

ئەڤ ئێك ژ چیرۆکێن بناڤ و بانگە دناڤ هەموو کوردان دا، هەروەکی نورەدین زازا بخو دبێژیت: " ژچیایێن دێرسمێ هەتا لۆرستانێ، مەمێ ئالان ل هەر دەرێ بناڤ و بانگە، بچیك و خورت و پیر و کال، ژن و مێر، نەمازە ل شەڤێن زڤستانێ بەحسا ڤێ چیرۆکێ دهاتە کرن"(Nûredîn Zaza,1981 R.1)، ئەڤێ داستانا گرنگ بنگەکا کەڤن د ئەدەبیاتا مەدا هەیە، ئەم دزانین جارا پێشین د بەیتا مەلا جزیریدا، ئەم ل راستی ناڤێن قارەمانێن ڤێ داستانێ دهێن، دەما دبێژیت:

موویەکێ ئەز ذ تە نادەم ب دوو سەد زین و شرینان

ج دبیت گەر تو حسێبکەی من ب فەرهاد و مەمێ (سلێمان دلۆڤان، ٢٠١٢ : ل ٤٢)

داستانا مەمێ ئالان ئێك ژ داستانێن هەری بناڤ و بانگە د ئەدەبێ کوردیدا، لەورا گەلەك نڤیسکاران ئەڤ داستانە کریە هێڤێنێ بەرهەمێن خو، پشتی مەلایێ َجزیری، ئەحمەدێ خانی داستانەکا تەواو ل سەر مەمێ ئالا دنڤیسیت و ناڤێ بەرهەمێ خو دکەتە مەم و زین (Parviz JAHANY- Hasan ÇİFTECİ, 2020, R.11)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئەورووپیان بەری مە ل سەر ڤێ چیرۆکێ نڤیساندیە، ئەو رۆژهەلاتناسێن ئەورووپی ب (مەمێ ئالان)را مژوولبوونە، ئەوژی:

ئـا. سۆسـن (A. Socin) ل سـالا (١٨٩٠ز) ل بـاژێرێ پترسـبۆرگێ (لینینگـراد) ب ئەلمانی و ب زاراڤەیێ بۆتانی ئەو نڤیساندیە و ل ئەورۆپایێ ئەو بەلاڤکریە، هەروەها پشتی وی ئـا. ڤون لـی جوق (A. Von Le Coq) ل ئەلمانیا د سالا (١٩٠٣) مەمەکێ ئـالان دن چـاپکریە، هەروەهـا د سـالا (١٩٠٦-١٩٠٩) هەر ل ئەلمانیـا رۆژهەلاتناسـەکێ ب نـاڤی ئۆسکارمان ل بەرلینێ ب زارێ مۆکری و ب ئەلمانی ب تەڤی چەند چیرۆکێن کوردیێن دن وەکـی " خـان دمـدم " مەمـێ ئـالان دایە چـاپێ و ئەو خستیە بەرچـاڤێن مللـەتێ خو، هەروەهـا کوردناسـەکێ دن هۆگـۆ مـاکس (Hugo Mkas) ل سـالا (١٩٢٦) ل (لینینگـرادێ) ل لینینگـرادێ دیسـان مەمـێ ئـالان پێشـبەری خوانـدەڤانێن ئەورۆپـی کریە(Hikmettin ATTI,2013: R.83)، ل سالا (١٩٣٦) ل ئەرمنستانێ پایتەختێ وێ (یەریڤان) چەند ئەرمەنیێن کوردیزان سێ گوهەرتوییێن مەمێ ئالان ب کوردی چاپکرنە، پاشان دوماهیا هەمیان ل سالا (١٩٤٢) کوردیزانەکێ فەرەنسی رۆژێ لێسکۆ (Roger Lescot) پشتی خەباتا چوار سالان ب هاریکاریا رەحمەتی میر جەلادەت بەدرخان (مەمێ ئالان) دگەل وەرگەرا وێ ب فەرەنسی، ل بەیرۆتـێ چـاپکریە، ئەڤ پەرتووک دنـاڤ کوردانـدا بەلاڤنەبوویە، بتنێ ل جەم چەنـد کەسـان پەیـدا دبیـت، گەلەك لێکۆلەر و نڤیسـکار دگەل ڤێ بۆچـوونێنە، کـو ئەڤ مەمـێ ئالانـا (رۆجەر لیسـکۆی) ژ هەموویـان دروسـترە و تەکەزتـرە، چونکـو رۆجەر لیسـکۆت ژبـۆ نڤیسـاندنا مەمـێ ئـالان گۆهـداریا چەنـدین دەنگبێژا کریە، هەر تشتێ ژ دەڤێ وان دەرکەتیە نڤیساندینە، پاشان دوو دەنگبێژێن دیتر ئینان ، ئێك دژوان میشۆیێ بەرازی و ئەوێ دیتر سەبریێ مهاجرێ ل بەیروتی، ئەڤ هەردوو دەنگبێژێن ل دۆماهیکێیێ پتر ژ هەمیان کەتینە د عەقلایێ ویدا، پشتی دیفچوونەکا باش ل سەر هەموو چیرۆکێن مەمێ ئالان ژ بال خەلکی و لێکۆلەران، یا ژ هەمیا باشتر و دروستر (مەمێ ئالانا) رۆجەر لیسکۆتیە(Volkan KORKMAZ,2019, R.101).

داسـتانا مەمـێ ئـالان کـو ژبـۆ مەم و زینـێ ئیلهـام دابوو ئەحـمەدێ خـانی، ئەڤ داسـتان ل سالا (١٩٩٧) دا دوو هـزار دانە هـاتبوونە چاپکرن، ئەڤ چەنـد سـالبوون چاپا وێ نەمابوو، هەروەکـی مە ئاماژە ب وێ یەکێ کربو، کـو داسـتانا مەمێ ئالان ژلایێ رۆجەر لیسکۆت (Roger Lescot) هاتبوو بەرهەڤکرن و چاپکرن ژهەموویا باشترە (2019, R.101 , Volkan KORKMAZ) جەلادەت عەلی بەدرخـان د گۆڤـارا هـاواردا ژبـۆ ڤێ ڤاریەنتا مەمـی ئالان دبێژیت: " فۆلکلۆرا کوردان ئەو چەند مەزن و فرەهە کو ئەم ئێدکارین شانازی بکەین و دناڤ خەلکیدا سەرفرازبگرن، دناڤا فۆلکلۆرێ کوردان ژی داستانا مەمێ ئالان" ئەحمەدێ خانی پێشی (٣٠٠) سالان ل سەر ڤێ چیرۆکا مەمێ ئالان مەم و زینا خو ل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

سەر ئاڤاكر پاشان كەسی گوە نەدا مەمێ ئالان و هەتا رۆژا كو كوردیزانێ بلندپایە رۆجەر لیسكۆت (Roger Lescot) ئەو دگەل تەرجەمەكا فەرەنسی گەهاندە چاپێ (رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣: ل١)، ئەڤ ژلایێ وەشانخانا ئاڤیستا دوبارە هاتە وەشاندن و ژبۆ ڤەكۆلینا خو مە مفا لێكریە.

١-٥ داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری و چاپا رۆجەر لیسكۆت(Roger Lescot):

ل گۆری داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری چاپا رۆجەر لیسكۆت (Roger Lescot)، كو وەشانخانا (ئاڤێستا) ل دیاربەكرێ وەشاندەڤە، كومە ژبۆ ڤەكۆلینا خو مفا ژێ وەرگرتیە زین كچا میر زەنگینە و خوشكا میر ئەزینیە، میر زەنگین میرێ باژیرێ جزیرا بۆتانابوو، پشتی مرنا وی دەسهەلات كەڤتە دەستێ كورێ وی (میر ئەزین) دبیتە میرێ جزیرا بۆتان، زین خواستیا پسمامێ خو (چەكو) یە، كود بیتە پسمامێ میرێ جزیرا بۆتان.

هەروەها ل گوری چاپا ناڤبری میر ئەزین میرێ جزیرا بۆتان سێ پسمام هەوون ب ناڤێ (حەسەن، چەكۆ، قەرەتاژدین) هەرسێ برا بوون، دەستە براك ژی (مەم)بوو، برایێ ژهەمیان مەزنتر (حەسەن)بوو، بەلێ دهندەك چاپێن دیتر دا ل جهێ ناڤێ (حەسەن) ناڤێ (عارف) دهێت، هەتا د مەم و زینا ئەحمەدێ خانیش (عارف، تاژدین، چەكۆ) دهێن، برایێ ژ هەمیان مەزنتر (تاژدین)ە، هەروەكو د داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆریدا هاتیە و دبێژیت:

بەكۆیێ شەیتان چوو چەم میر ئەزین، دگوت: میرۆ دلێ من لیانە!

خوە بپارێزە ل پسمامێ خوە حەسەن، چەكۆ و قەرە تاژدین، هەر سێ برانە

(رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣: ل ١١٢)

هەروەها هەر ل گۆری داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری چاپا رۆجەر لیسكۆت (Roger Lescot) بەحسێ (مەمێ ئالان) دكەت، بەری كو بگەهیتە جزیرا بۆتان، كچا بەكۆی دبینیت، هەولددەت مەمێ ئالان ب خاپینیت، خو ب (زین) ژبۆ (مەمێ ئالان) دەتە ناسین، بەلێ (حەزرەتی خدر) پێش وەخت ئامۆژگاری ل مەمی كربوون، دەربارەی ڤێ یەكێ ئاگاداری دابوونە (مەمێ ئالان)، ئانكو ب واتایەكا دیتر ل گۆری ڤێ چاپا رۆجەر لیسكۆت، كو (بەكۆیێ عەوان) دزانیت پادشاهێ كوردان (مەمێ ئالان) دێ هێتە جزیرا بۆتان بۆ خوشكا میری ئەوژی (زینا زێدان)ە، ژبەر ڤێ یەكێ ئەو كچا خو دهنێریتە بەر چەمێ جزیرێ، داكو مەمی بخاپینیت، بەلێ (حەزرەتی خدر) مەمێ ئالان ل سەر ڤی بابەتی هشیاركربوو، لەورا ب كچا بەكوی ناخاپیت، ئپشان مەم دچیتە ناڤا جزیرا بۆتان و گەلەك كەسان دبینیت و (بەكۆیێ عەوان) دبینیت، دوماهیێ دچیتە مالا سێ برایان (حەسەن، چەكۆ، قەرەتاژدین)، هەروەكو مە ل دەسپێكێ دابیە ناسین، كو چەكۆ پسمامێ (زینێ)یە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

و زینیش خواستیا ویە، هەروەکو د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا هاتیە، کو بەحسێ هاتنا (مەمێ ئالان) ژبۆ مالا هەرسێ برایان دکەت و دبێژیت:

مەم دناڤا خەلکیدا ئاژوت، گەها بەر دەرێ جەلالیانە

نێهری هەر سێ برا ژی هازرن، ب سەرێ خوە دا بداردا کرنە جەنگەلێ سلهانە

مەم پەیا بوو، سلاڤ دا سەر هەرسێ برانە

هەرسێ برا بهەڤرا هاتن ئێشیا مێڤانێ غەریب، سەکنین ل سەر ئینگانە

بالا خوە دانە رەوش و تەڤگەرا ڤی مێڤانی، کونە مینا تو کەسانە

هەر حالێ وی مینا یێ پادشانە

مەری لێدنێری، دزانە کو ژ باڤ و کالان دا ژمالا مەزنانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ٥٠)

د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا هاتیە کو هەر سێ برا (حەسەن و قەرەتاژدین و چەکۆ) گەلەك میڤانپەروەرن، ئەڤ یەکە د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا دیاردبیت، دەما مەمێ ئالان ژبۆ خاترا ئەڤینا دلێ خو دچیتە جزیرا بۆتان، کو د داستا مەمێ ئالانا فۆلکلۆر ب ڤی شێوەیێ خوارێ هاتیە بەحسکرن، دەما دبێژیت:

نها ل سەر مالا من بخوەبە، کو دلکەتیا وی ستیا ژنا من بە، کو دایا زارۆکانە

هەیا نها حەلالا من بوو، ل ئیرۆ شوندا وەکو خوشکا منە

هوون هەردوو برا رونشتینە، شاهدبن، من بکەیفا دلێ خو میرێ مغربیان

....

گوت: بڤی شۆری، بڤی هێملیێ، ژ هێلا منڤە ژی، هاتنا ڤی لاوکی ئەگەر سەر چوار گۆشەیا باژێربە ژی، قەتیانە

نا کو سەر مالێ مەبە و نەفسێ مە، هەر سێ برانە

ئەگەر هاتبە ژی ژبۆ زینێ، قەلەندەیا من یا سێ سالانە

خوەدیا بسکێ و قەتەرێن گۆلیانە

هەیا نها خوەستەکا من بوو، و ژنها ب شووندا، خویشکا منە ژدێ و باڤانە

ڤا گۆتنا من ب شاهدیا وە هەردوو برانە

من ژی هەبا کر و دا میرێ مغربیانێ

....

ب ڤی شۆری، ب ڤێ هێملیێ ئەگەر ن ب سەرێ ژن و دەستگرتێ وە بە

یێ مایی بسپێرنە من کۆ، چ بە، ل سەر سەرێ من، ب شاهدیا وە هەردوو برانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل٨٣-٨٤)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

پشتی کو ئەگەرێ هاتنا (مەمی ئالان) هاتە زانین، کو ژبۆ خوشکا میرێ جزیرا بۆتان (زینا زێدان) هاتیە، د دەسپێکێدا (چەکۆ) نەرازیبوونا خو دیاردکەت، چونکو زین خواستیا (چەکۆ)یە، بەلێ پاشان ل سەر سۆزا برایێ خو رازیدبیت، هەڤدیتن و ناسکرنا (مەم و زینێ) بۆ جارا ئێکێ ل سەر (کانیا قەستەلێ) بوو، ئەڤە بەشەکا گرنگا داستانێیە، ل ڤێرە ل هەمبەر کچ و خورتێن جزیرا بۆتان، کو مەم و زین گۆتنان ب رەنگێ هەلبەستێ دهاڤێژنە بەر یەك، ئەمێ بەشەکا کورت ژڤێ یەکێ دیارکەین، دەما دبێژت:

مەمی گۆت: لێ لێ زین، ئەز نزانم، کو تو ب منرا راستی یان درەوینی

مینا کهێلێن تەولان یێن سۆر و زەنگ وزێرینی

ئاگرەکێ مەزن کەتیە هوندۆری من و دومان ل دەنگێ من دچە ، ما تو نابینی؟

تو نابێ، ئەز جارێ بەرێ خو بدەمە مەمی بێژم " تویێ دلبرینی"

تو نها بخوازی، دکاری ئاگری د دل و هناڤێ مندا ڤەمرینی

ڤێ هێزارێ ل سەر چاڤێن رەش و بەلەك و ئەنیا گەور هەلینی

ما تو کو دا هەری، تو دەرگستیا منی، هەر حال تو نکاری ڤێ گۆستیرێ د تلیا خوە دا بدەرخینی.

کو تو ڤێ نەکەی، دکاری من ل ئێش هەزار و دوو سەد کچێن جزیرێ بگرینی

دنێ و عالەمێ ب مێڤانێ خوە یێ شەڤان، مەمێ ئالان و سوارێ بۆزێ رەوان بکەنینی

(رۆجەر لیسکۆت، ۲۰۱۳:ل ۱۰۱)

زینێ گوت: لۆ لۆ مەمۆ، دلێ من بکول و ژانە

وەرە دەستێ خو پاڤێژە دەستێ من و من چەککە سەر پشتا بۆزێ رەوانێ

بەرێ خوە بدە باژێرێ خوە باژێرێ مغربیانێ

(رۆجەر لیسکۆت، ۲۰۱۳:ل ۱۱۲)

هەرچەندە کو (مەم و زین) دڤێ قوناغێ هەڤدوو دبینن، هەروەها جارەکا دیتریش ل کۆچکا میری هەڤدوو دبینن، بەکۆ دڤێت مەمێ ئالان شەهرکری بکەت و بکۆژیت، ژبۆ ڤێ یەکێ پلانەکا چێدکەت و ب فەرمانەکا درەوین ، مەمێ ئالان و هەموو زەلامێن جزیرێ دەردئێخیت دەرڤەی باژێرێ جزیرێ، کو عەجەمێن دهێنە سەر خاکا کوردان، بەلێ مەم ب حیلە خو بریندار دکەت و ژ سەفەرێ ڤەدگەریت، هیچ زەلام ل جزیرێدا نەمانە، ئەڤ یەکە دبیتە رێخوشکەرەك، کو مەم بێ ترسی بچیتە کوچکا میری و ل وێرێ ئەو و زین هەڤدوو دبینن، ل وی دەمی میر و بەکو، دەستەبراکێن مەمی (حەسەن)، مەم و زینێ دبینن،

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

کو ل نك يەکن، وی دەمی مەم زینێ ددەتە پشت خو و ڤەدشێرە، حەسەن ڤێ یەکێ دبینیت، هەولدەت مەمی ڤێ یەکێ خلاس بکەت، مالا خو دەتە بەر ئاگری و دسۆژیت.

٥- کەسایەتی د مەمێ ئالانا فۆلکلۆری و مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا:

ئێك ژ بنەمایێن د داستان و چیرۆکێن ئەدەبی دا (کەسایەتی) یە، کو د مەمێ ئالان و چیرۆکا مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی دا چەندین (کەسایەتی) هەنە، دڤێ لێکۆلینێدا ئەمێ دیارکەین، کو کەسایەتێن هەردوو لایەنان تا چ رادە وەکهەڤن و ژێك جودانە، ئەمێ دیارکەین کو د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری و مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەحسێ چەند کەسان هاتیە کرن، ئەوژی ئەڤێن خوارێنە:

٦- ١ مەمێ ئالان:

دداستانا مەمێ ئالان فۆلکلۆری چیرۆکەکا ئەڤیندارییە، قارەمانێ سەرەکی ژی (مەمێ ئالانە) کورێ میر عەلی یە، کود بیتە میرێ باژێرێ (مغربیانێ)، میر عەلی دوو برا هەبوون (عەمەر بەگ و ئەلماس بەگ) بوون، کو دەسهەلاتا باژێری ب تەمامی ددەستێ واندابوو، د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا و مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدا رۆلێ (مەم) دیاردبیت، کو مەم عاشق و ئەڤینداری خوشکا میرێ جزیرا بۆتان بوو، دەما دبێژیت:

ئەز چاڤێن خوە دگرم، کوب بینم خەیالا زینا زێدانە
وە ژ منرا ئانیە قەفلێ سۆیتریانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ٤٧)

هەروەها هەر مەلا مەحمود د بێژیت: " مەم جوانەك بوو، دگەل تاجدین هەڤال بوو، دایم دگەل یەك بوون .... تاجدین و مەمۆ ژی وی وەختی راست گەلی د لباسێ ژناندا هاتنە وێ دەرێ .... تاجدین ل ستی و مەم ل زینێ مۆمتەلا و عاشق بوون .....تاد "
(خەلیل دهوکی، ٢٠٠٧: ل ٤).

هەروەها د مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا هاتیە، کو مەم ژبۆ عەشق و ئە ڤینا خو دکەڤیتە سەر رێیا جزیرا بۆتان، کەسەکێ غریب و تەمەن بچووك و سەربۆرێن وی کێمبوون، پشتی کو دگەهیتە جزیرا بووتان و دکەڤیتە تەنگاڤیان و نزانیت بچیتە ل چەم کی، بەلێ پشتی کو ل دیف ڤێ یەکێ دگەریت، کەسەکێ پیر مالا جەلالیان نیشا وی ددەت و ب باشی بۆ بەحس دکەت و دبێژیت:

بلا تە ببن قوناغا حەسەن، چەکۆ و قەرەتاژدین، هەر سێ برانە.
گاڤا یەکێ پەیا دبە ل مالا وانە، جانێ خوە تەلاف دکەن د رێیا وانە
ب هەر ئاوایی دەرمان دکەن کۆلا دلێ مێڤانە(**رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣:ل ٦٥**)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەما مەمێ ئالان یەکسەر بەرێ خو ددەتە مالا هەرسێ جەلالیان، قەدرێ وی باش دگرن و میڤان پەروەریەکا باش ل وی دکەن، ئەوژی دزانن کو مەمێ ئالان ژبۆ کارەکێ فەر و گرنگ هاتیە مالا وان، لەورا وان دڤیا مەمێ ئالان ئەگەرێ هاتنا وی ژبۆ مالا وان روون بکەت، مەمێ ئالان ژبۆ ڤێ یەکێ نەشێت ببێژیت وەکو کەسەکێ شەرمین دەردکەڤت، بەلێ جارەکێ ئەگەرێ هاتنا خو بۆ وان روونکر، ئەو یەك نیشاندا کو ببیتە هاریکار ژبۆ مەمێ ئالان، حەسەن کود بیتە پسمامێ (میر ئەزین) میرێ جزیرا بۆتان، ژبۆ برایێن خو (قەرەتاژدین و چەکۆ) دبێژیت، هەروەکو د مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا هاتیە و دبێژیت:

نها ل سەر مالا من بخوە بە، کو دلکەتیا وی ستیا ژنا من بە، کو دایا زارۆکانە

هەیا نها حەلالا من بوو، ل ئیرۆ شوندا وەکو خوشکا منە

هوون هەردوو برا رونشتینە، شاهدبن، من بکەیفا دلێ خو میرێ مغربیان

....

گوت: بڤی شۆری، بڤی هێملیێ، ژهێلا منڤە ژی، هاتنا ڤی لاوکی ئەگەر سەر چوار گۆشەیا باژێربە ژی، قەتیانە

نا کو سەر مالێ مەبە و نەفسێ مە، هەر سێ برانە

ئەگەر هاتبە ژی ژبۆ زینێ، قەلەندەیا من یا سێ سالانە

خوەدیا بسکێ و قەتەرێن گۆلیانە

هەیا نها خوەستەکا من بوو، و ژ نها ب شووندا، خویشکا منە ژ دێ و باڤانە

ڤا گۆتنا من ب شاهدیا وە هەردوو برانە

من ژی هەبا کر و دا میرێ مغربیانێ

....

ب ڤێ شوری، ب ڤێ هێملیێ ئەگەر ن ب سەرێ ژن و دەستگرتێ وە بە

یێ مایی بسپێرنە من کۆ، چ بە، ل سەر سەرێ من، ب شاهدیا وە هەردوو برانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل٨٣-٨٤)

هەر سێ برا ژبۆ کو خو باوەربن و ژبۆ کو هەرسێ ژبۆ بجهینانا ڤی کارەی سۆزێن گران دخون، دەما مرۆڤ گوە ل ئاخڤتنێن ڤانە دبیت، کو ئاستا مێڤانپەروەری و مێرخاسیا وان د چ ئاستدایە، کو هەر تتێ خو دکەنە قوربانێ مێڤانێن خو، هەتا دەست بەردانا ژنێن خوە و هێلانا دەستگرتێن خو بەردان، ئەو هیچ جارەکێ نڤێت دلێ مێڤانێ خو بهێلن و بکەنە د شەرمێدا، ب ڤی شێوەیی مەم ژی ل جزیرا بۆتان ب هێز دکەڤیت، چونکو هەرسێ برا (حەسەن، قەرەتاژدین، چەکۆ) دبنە هاریکار ژبۆ وی.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٦- ٢ زین (زینا زێدان)

زین ئێك ژقارەمانێن سەرەكیە د داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری و مەم وزینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیە، زین خوشكا میرێ جزیرا بۆتانە، مەم و زین ئەڤینداریێن هەڤن دهەردووكاندا، دەما ئەم ل داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری دبینین كو زین خواستیا پسمامێ خو (چەكۆ)یە، هەرچەندە ئەو خواستیا پسمامێ خویە، ل هەر مەمێ ئالان دهزرا ویدایە و ل بەندا وی دمینیت، دەما دبێژیت:

زینێ گوت: لۆلۆ! مەمۆ، ئەز ب حەیرانا وێ بەژنا مینا تایێ رحانێ ل قەلەم مە

تو ل گوری من كە، سەرێ ڤی حەیوانی رەحەت ڤەگەرینە هەرە بەر دەرێ حەسەن و چەكۆ قەرەتاژدین، وانە

ژخودێ بەر ژێر ئەوانا وێ ژ دەردێ من و تە را ببینم دەرمانە

(رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣: ل١٠٢)

هەروەها هەر د داستانا مەمێ ئالاندا فۆلكلۆری چیرۆكەكا ئەڤینداریە دناڤبەرا (مەم و زین) دا، كو مەم كورێ میرێ (مغربیان) و زین ژی خوشكا میرێ جزیرا بۆتانە، هەروەكو د داستانا مەمێ ئالاندا هاتیە، كو زین ژبۆ مەمێ ئالان دبێژیت:

زینێ گوت: لۆ لۆ مەمۆ، دلێ من بكول و ژانە

وەرە دەستێ خو پاڤێژە دەستێ من و من چەككە سەر پشتا بۆزێ رەوانێ

بەرێ خوە بدە باژێرێ خوە باژێرێ مغربیانێ

(رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣: ل١٠٢)

هەروەها د مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیشدا (مەم وزین) ئەڤیندارن، هەروەكو د مەم وزینێدا هاتیە و دبێژیت: " مەم ل زینێ مومتەلا و عاشق بوو....زینێ گۆستیلا خوە دەرئانی كرە تبلا مەموی و مەمۆی گۆستیلا خوە دەرئانی كرە تبلا زینێ ....." (خەلیل دهوكی، ٢٠٠:ل ٢٧-٢٨).

٦- ٣ سێ برا

هەروەها د ئالیەكێ دیتر دا ناڤێ میرەكێ دیتر دئینیت، ئەوژی (ئەسكەندەرە) دەما دبێژیت : " **دیسان ژ ناڤ جزیرێ، ژ ئەشرافێن بەگزادان و ئەیانان، (ئەسكەندەر) ناڤ پەهلەوانەكێ زەمانەیی هەبوو، سێ كورێت ویش هەبوون، ناڤێ یێ مەزن (تاجدین) و ناڤێ یێ نیڤەكێ (چەكۆ) و ناڤێ بچووك (عارف) بوو** "(خەلیل دهوكی، ٢٠٠٧: ل١٠٢)، هەروەها د مەمێ ئالانا فۆلكلۆریدا جوداهی هەیە دگەل مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی، كو سێ برا هەبوون: (قەرەتاژدین، چەكۆ و حەسەن) پسمامێن میرێ جزیرا بۆتان (میر ئەزین) بوون، هەروەكو بەكۆ دبێژیت:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

بەکۆیێ شەیتان چوو چەم میر ئەزین، دگوت: میرۆ دلێ من لیانە ا

خوە بپارێزە ل پسمامێ خوە حەسەن، چەکۆ و قەرە تاژدین، هەر سێ برانە

ل سەرێ تە دگەرینە شۆر و دتەڤدیرانە

تو هەلدایی سەر دارێ و دبن تەدا دکەن ببرن گۆلیانێ

مێرنە دلخوار و زکرەشن، بەقالەکێ وەلاتان هاتیە، ل مالا وان بوویە مێڤان

ژێرا دبێژن مەمێ ئالان، پادشاهێ کوردانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل١٠٢)

د مەم و زینا مەلامەحمودێ بایەزیدیدا (تاژدین و چەکۆ و عارف) هەرسێ برابوون، میر و بەگێن جزیرا بۆتان بوون، بەلێ د مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا ل جهێ ناڤێ (عارف) ناڤێ (حەسەن) دهێت، ئانکو (قەرەتاژدین و چەکۆ و حەسەن) هەر سێ برا بوون و پسمامێن میرێ جزیرا بوتانبوون (میر ئەزین).

٦- ٤ عەلی بەگ و عەمەر بەگ و ئەلماس بەگ:

ئەڤ هەرسێ کەسە برابوون(عەلی بەگ و ئەلماس بەگ و وعەمەر بەگ) دناڤا داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری دیاردبن، کو سەرکردایەتیا باژێرێ (مغربێ) دکر، کەسانێن دەولەمەندبوون، عەلی بەگ بابێ(مەمێ ئالانە)، هەردووکێن دیتر (عومەر بەگ و ئەلماس بەگ) دبنە مامێن (مەمێ ئالان)، هەروەکو بخو دناڤا داستانا مەمێ ئالاندا هاتیە و دبێژیت:

باژێرێ مغربێ باژێرەکێ عەزیمی پر گرانە

ل سەر هەفت چیانە

هەر قاپێکێ ل سەر سێ سەد و شێست و شەش قاپیانە

هەر قاپیەکێ ل سەر سێ سەد و شیست و شەش وەلیخانە

تەمام د دەستێ عەلی بەگ و عەمەر بەگ و ئەلماس بەگ دایە، سێ برانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل٢٥)

هەروەها هەر د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا هاتیە، کو مەمێ ئالان داخازا هاریکاریێ ژ مامێ خو (عومەر بەگ) دکەت، دەما دبێژیت:

مەمی ب بەلگیرا خەبەر شاندە ذ مامێ خوە عەمەر بەگیرا هات تەڤی کالانە

بەطگی هات تەڤی هزار و پێنج سەد خورتێ کوردان، خوە دانە بەنانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل٣٠)

پێویستە ئاماژێ ب وێ یەکێ بکەین، کو د مەم وزینا مەلا مەحمودێ بایەزیدا ناڤێ ڤان هەر سێ کەسان (عەلی بەگ و ئەلماس بەگ و عومەر بەگ) دیارنابیت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

٦- ٥ بەكۆ (بەكر):

هەروەها د چیرۆكا مەم و زین مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا بەحسا (بەكر) هاتیەكرن و دبێژیت : " **میر زەینەدین دەرگەڤانەكێ هەرەمی هەبوو، قەوی هەرامزا و موفتین و تلبیس، ناڤێ وی (بەكر) بوو .... بەكرێ منافق ب هەر تەرزێ دەست ب ئیفترا و بوهتانان كر ....**"(خەلیل دهوكی، ٢٠٠: ل ٢٧-٢٩)، هەروەها د مێ ئالانا فۆلكلۆریشدا بەكۆ(بەكرۆك) مرۆڤەكێ فەساد و شەرخوازە دبیتە ئەگەرا ژێكڤەكرنا دوو دلا، كو مەم و زینن، هەروەكو دەما مەمێ ئالان دەما بەرێ خو بدە باژێرێ جزیرا بۆتان، دەما كو نزیكێ جزیرا بۆتان دبیت، (كچا بەكۆی) ل نزیك جزیرێ دبینیت، ئەو كچ دخوزازیت مەمێ ئالان ب خاپینیت، بەلێ ژ وێ كچێ باوەرناكەت، ل دوماهیێ ئەو كچ ناچار دبیت و هەر ئامۆژگاریان ل (مەمێ ئالان) دكەت و هشیار دكەت ل بابێ خو (بەكۆی)، كو مرۆڤەكێ فەساد و نەباشە، دەما دبێژیت:

كو تو ژ چەم من چووی، كالەكێ ریسپی، د دەستدا كنێبەكا رەملانە

ب حوكمێ رەملان دزانە، كو تو وێ وەری باژێرێ جزیرا بۆتان

بلا تو زانیبی، كو هەتا نە خاپی ب بڤێ من،بەكۆیێ شەیتانە

(رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣: ل٥٦)

٦- ٦ حەزرەتی خدر:

د داستانا مەمێ ئالان و مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی رۆلێ(حەزرەتی خدر) دیاردبیت، كۆ دبیتە هاریكار ئەو كەسێن دكەڤنە تەنگاڤیاندا، هەروەكو د داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆریدا دیاردبیت و دبێژیت:

رەبێ عالەمێ خوجێ خدر ل وانكر بەیانە

جارەكێ نێری كۆ عەلی بەگ و عەمەر بەگ و ئەلماس بەگ ژ خوە را رونشتنە و گریانە

دلێ وی ب وان شەوتی، سێڤەكێ ژ پاشلا خوە دەردخە، ددە دەستێ عەلی بەگ مەزنێ برانە

دگو: گەلی برا نەگرین! رەبێ عالم دەلیلێ حەیریانە

ژ عەلی بەگرا بخوازن كچا قیزا میرێ قورەیشیان، ب قەولێ ئەسحابانە

(رۆجەر لیسكۆت، ٢٠١٣:ل ٢٦-٢٧)

حەزرەتی خدر د داستانا مەمێ ئالانا فۆلكلۆری سمبۆلا باشی و قەنجییێە، وەكو دڤان بەیتێن سەریدا دیاردبیت، كو ئەو كەسێن ئاریشە هەین، دبیتە هاریكار و چارەسەریێ بۆ دبینیت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

هەروەها د ئالیەکێ دیتر دا دناڤا مەم و زینا مەلامەحمودێ بایەزیدیدا ناڤێ ی (حەزرەتی خدر) هاتیە و دبێژیت: " تە دی حەزرەتی خدر گەها ئیمدادا مە و ب چ تەرزی ئەڤ بەلایا ئاسمانی ژ سەرێ مە دەفیکر ؟ " (خەلیل دهۆکی، ٢٠٠٧: ل ٣٥)

٦- ٧ (حەسەن، چەکۆ، قەرەتاژدین) و (میر شەم و میر سێڤدین):

(حەسەن، چەکۆ، قەرەتاژدین) هەرسێ برانە، هەروەها (میر شەم و میر سێڤدین) هەردوو برانە دبنە پسمامێن میرێ جزیرا بۆتان (میر ئەزین)، (حەسەن) دچێت (زین) ژبۆ برایێ وی (چەکۆی) بیت، هەروەها (میر شەم) ژی دچێت (زین) ژبۆ برایێ وی (میر سێڤدین) بیت، ئانکو زین ژبۆ جوانی و رندیا خو زۆر بناڤ و بانگبوو، هەروەکو هاتیە گۆتن زین خواستیا چەکۆ یە، ئەو بناڤ و دەنگیا خو بناڤ و بانگە، دەما کو کچا بەکۆ بەحسا رەوشا زینێ ژبۆ (مەمێ ئالان) دکەت، کو د چ رەوش دایە، دبێژیت:

نها، یا کو تو ژبۆ وێ داری، زینە

دوتماما حەسەن، دەستگرتی و قەلەندایا چەکۆ، ئەزیزا قەرەتاژدینیە.

خودێ زانە، چەکۆ ڤان رۆژان دکە بزەوجە، زینێ بدەرخینە

میر شەم و میر سێڤدین درێیا وێدا سەکنینە

خەبەر دانە حەسەن کو ئەم گشەك پسمامێن هەڤین و نەبیانینە.

تە ستیا چاڤ بەلەك بر، زین ژی یا مەیە، یێ کو قالا زینێ بکە، بلا خوە ژبۆ مرنێ حازرکە، بشدینە.

حەسەن گۆت: ئەڤ سێ سالان مە نەهشت مالێ کاروان و تاجرانە

مە گشکێ جڤاند، کرە زکێ زینێ و میر ئەزین، میرێ بۆتانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣ :ل٥٥)

ئەم ژڤان بەیتێن سەری دبینین، کو جوانی و رندیا زینا زێدان بناڤ و بانگە و ئەو بوویە سەدەما هن ئاریشەیان دناڤا خەلکیدا، پسمامێن زینی ژبەر جوانیا زینی شەرك دچوون، هەر ئێکی ژ وان دخوازت بۆ وان بیت، ئەو ئامادانە خوینا هەڤدوو برین ژبۆ زینا زێدان، ئەو ژی جوانی و رندیا خوە ب تنی ژبۆ مەمێ ئالان دهیلیت، نەك ض کەسێن دیتر.

دڤێت ئەم ئاماژێ ب وێ چەندێ بکەین، کو د داستانا (مەمێ ئالانا) فۆلکلۆریدا **رۆلێ (حەسەن، چەکۆ، قەرەتاژدین) و (میر شەم و میر سێڤدین) دیاردبیت، لێ د مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا ب تنێ رۆلێ (چەکۆ و قەرەتاژدین) دیاردبیت، ئانکو رۆلێ (حەسەن، میر شەم، میر سێڤدین) دیارنابیت.**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٦- ٨ بەگلی:

بەگلی د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا دبیتە کور خالەتێ مەمێ ئالان، خورزایێ عامر بەگیە و سەرداریێ (١٥٠٠) خورتانە، بەگلی هەڤال و جاندۆستێ مەمۆیە، هەر دەم دبن فەرمانا مەمۆیدایە، پشتی کو مەمێ ئالان ب دیتنا (زینا زێدان) سەرخوشی ئەڤینا وێ دبیت، وی دەمی نەڤێت هیچ کەسەکێ ببینیت، وی دەمی بەگلی هەڤال و هۆگرێ وی ل بەرامبەر ڤێ یەکێ خەمگین دبیت، بەگلی دڤێت جارەکێ ژ ڤێ چەندێ بکەت، لەورا دچیتە نك مەمێ ئالان و و ب مێرخاسی دبێژیت:

گوت: برا، ئەمان، هاتیە سەرێ تە، چ عەجێبا گرانە ؟

ئەم دوهی چووبوون نێچیرا پەزکۆڤیان

ئەگەر چاڤێ تە کەڤتیە ل قیزەکا بەگ و ئاغایێن کوردانە

هەما تو ل برایێ خوە بکە فەرمانە

نە ب یا من، ب یا خودایێ کەرەمێ ، پادشاهێ پادشاهان

دناڤا بیست و چار سەعەتاندا، ژتەرا بینم ناڤ باژێرێ مەغربیانێ

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣:ل ٤٣)

بەگلی دناڤا داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری دیاردبیت، هوگر و هەڤالێ مەمێ ئالانە و ل بن فەرمانا مەمێ ئالاندایە و کەسەکێ دلسۆزە ژبۆ میرێ خو(مەمێ ئالان)، هەروەها دڤێت ئەم ئاماژێ ب وێ یەکێ بکەین، کو د چیرۆکا (مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا) ناڤێ (بلگی) نیە، رۆلێ وی دیارنابیت.

٦- ٩ میر ئەزین:

د مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا (میر ئەزین) میرێ جزیرا بۆتانە، پسمامێ هەرسێ جەلالیان و برایێ ستی و زینێیە، د داستانێدا میر ئەزین زێدە ب ئیرادەیا خو و فکرێن خو تەڤناگرە ئەو هەر دبن باندورا (بەکویێ ئەوان)دایە، میر ئەزین ژ مەمێ ئالانرا دبێژیت، دەما دبێژیت:

گوت: مەمۆ، دلێ منێ لیانە

برا ددنێدا کەس نەکە چێییانە

باوەر نەبە بی نەزان و خەرییانە!

تە بمنرا: ل من بوویە برینەکا شوورانە

من ژ تەرا گوت: هەرە مالا حەسەن و ژیرینا خو را بینە دەرمانە

تو هاتی باژێرێ جزیرێ، نە سەکنی ل تو جە و دەرانە

نەژی ژ برنا خوە را دیت دەرمانە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

تە راست بەرێ خوە دا برجا بەلەك، هێیلا هەرێمێ ، کۆشکا ژنانە

ئەڤ یەکا نە کارێ جامێر و مێرانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ١٢٦)

هەروەکو د مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی بخو ناڤێ میرێ جزیرا بۆتان (میر زەینەدین) ئینایە، کومیرێ جزیرا بۆتانە، دەما دبێژیت: " ل جزیرا بۆتان میر زەینەدین هەبوو میرەکێ ب ناڤ و شان مێرخاسبوو...... "

(خەلیل دهوکی، ٢٠٠٧: ل ٢٣-٢٤)

٦- ١٠ ستیا زێدان:

ستی خوشکا زینێ و ژنا حەسەن جانپۆلایە، دناڤا داستانێدا ستی کەسەکا دلنازك و ئاقلمەندە، میڤانپەروەربوو، ژبۆ ڤێ یەکێ دەما مەمێ ئالان د کۆشکا میر ئەزینندا نك زینێ بوو، میر ڤێ یەکێ دزانە و بچاڤێن خو دبینیت، وی دەمی ستی کو مێڤانێ خو ژڤێ ئاریشەیێ رزگاربکەت، ب ڤی ئاوایی ژبۆ زەلامێ خو دبێژیت:

ل هێلەکێ، مێڤانەکێ تە کەتیە تەنگیەکا گرانە

ل هێلا دن خوینگا من مایە دبن کورەك و هەورانە

ئەگەر ژێرا چارەك نایێ دیتن، رەزیلیا مەزنە، ب ئەبانە

زوو هەرە، ئەگەر بکۆشتنا برایێ من بە ژی، زینێ خلاسکە ژڤێ ئاری و رەزیلیا هەنێ

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ١٢٨)

هەروەکو د مەم وزینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی (ستی) خوشکا میرێ جزیرا بۆتانە و خوشکا زینێ یە، دەما دبێژیت: " **ل جزیرا بۆتان میر زەینەدین ناڤ میرەکێ ب ناڤ و شان مێرخاسە...... دوو خوشك هەبوون یا مەزن ستی و ناڤێ یا بچووکیش زین بوو، ئەڤ هەردوو کەچێن پاك و ستی گەهانە دەرەجا کەمالێ** "(خەلیل دهوکی، ٢٠٠٧: ل ٢٣-٢٤)

هەروەها پێویستە ئاماژێ ب وێ یەکێ بکەین، کو (ستی) د مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی خوشەویست و خێزانا (تاجدین)یە، هەروەکو د مەم وزینا مەلا مەحمود بخودا هاتیە و دبێژیت:: " مەم جوانەك بوو، دگەل تاجدین هەڤال بوو، دایم دگەل یەك بوون .... تاجدین و مەمۆ ژی وی وەختی راست گەلی د لباسێ ژناندا هاتنە وێ دەرێ .... تاجدین ل ستی و مەم ل زینێ مۆمتەلا و عاشق بوون .....تاد "(خەلیل دهوکی، ٢٠٠٧: ل ٢٥-٢٧)، هەروەها دمەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا (ستی) خێزانا (حەسەن)یە، دەما دبێژیت:

نها ل سەر مالا من بخوە بە، کو دلکەتیا وی ستیا ژنا من بە، کو دایا زارۆکانە

هەیا نها حەلالا من بوو، ل ئیرۆ شوندا وەکو خوشکا منە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

هوون هەردوو برا رونشتینە، شاهدبن، من بکەیفا دلێ خو دا میرێ مغربیان

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ٨٣-٨٤)

٦- ١١ کچا بەکوی:

د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری دەما مەمێ ئالان ژبۆ عشق و ئەڤینا خو دچیتە جزیرا بۆتان، ل سەر رێکا جزیرێ (کچا بەکۆی) دبینیت، دخوازیت مەمێ ئالان بخاپینیت، بەلێ مەمێ ئالان ناهێتە خاپاندن، ئەڤ یەکە د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا دیاردبیت و دبێژیت:

کچا بەکوی دگوت: دڤێ تو بمن بدەی سۆز و بەختێ مێرانە

ئەگەر خوە دی کر مراژی تە زینا زێدانە

تویێ بدەستێ من ژی بگری، ببەی باژێرێ مغربیانێ

ئەگەر زین سەر دلکا تەیە، وێ بمنڤە ببن ددیانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ٥٤)

هەروەکو ل ئەڤا سەریدا دیاردبیت، کو رۆلێ (کچا بەکۆی) دیاردبیت و هەولددەت (مەمۆی) بخاپینیت، لێ دڤێت ئاماژێ ب وێ چەندێ بکەین، کو رۆلێ کچا بەکۆی د مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدیدا دیارنابیت.

٦- ١٢ شڤان:

د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا ئێك ژ کەسێن دیتر کو رۆلێ وی دیاردبیت (شڤانە)، د داستانێدا دەما کو مەمێ ئالان نەشێت ژ ئاڤێ دەرباز ببیت، شڤان دهێتە نك وی، ئەڤ شڤان هەر چەند جهەکێ کێم گرتبیت د داستانێدا، لێ هندەك جاران د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا رۆلێ وی دیاردبیت و هاریکاریا قارەمانێ داستانێ (مەمێ ئالان) دکەت، هەروەکو د داستانا مەمێ ئالانا فۆکلۆریدا دیاردبیت و دبێژت:

گوتێ میڤانۆ، تو بخێر و سلامەت هاتی، ل سەر چاڤانە

بێژە هەلە کا تە ئەمر و فەرمانە

(رۆجەر لیسکۆت، ٢٠١٣: ل ٥٣)

شڤان ئێك ژ کەسێن باشە د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا، ئەو ل بن ئەمر و فەرمانێن مەمێ ئالاندایە و دڤێت هاریکاریا مەمی بکەت، مەم دەمێ تەنگاڤیاندا و ئاستەنگ ل پێیا وی، ئەو هاریکاریا مەمی دکەت، د داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆریدا ناڤێ وی شڤانی نینە، بەلێ ئەو سمبۆلا خێر خوازی و قەنجی و پاقژییێیە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

ئەنجام:

پشتی مە لێکۆلین ل سەر داستانا مەمێ ئالانا فۆلکلۆری و مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی کری ژلایێ کەسایەتیڤە، ئەم گەهشتینە وێ ئەنجامێ، کو ژلایێ کەسایەتیڤە جوداهی دناڤبەرا واندا هەیە، هەروەکو دڤێ خشتەکا خوارێدا دیاردبیت.

ژمارە	کەسایەتیێن داستانا مەمێ ئالان	کەسایەتیێن مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی
١.	مەمێ ئالان	مەم
٢.	زینا زێدان	زین
٣.	حەسەن	عارف
٤.	چەکۆ	چەکۆ
٥.	بەکوێ عەوان	بەکر
٦.	ستیا زێدان	ستی
٧.	بابێ مەمێ ئالان (عەلی بەگ)	---------
٨.	مامێ مەمێ ئالان (عەمەر بەگ)	---------
٩.	مامێ مەمێ ئالان (ئەلماس بەگ)	---------
١٠.	بەلگی	---------
١١.	میرێ جزیرا بۆتان (میر ئەزین)	میر زەینەدین
١٢.	میر شەم، دبیتە پسمامێ میرێ جزیرا بۆتان	---------
١٣.	میر سێڤدین، دبیتە پسمامێ میرێ جزیرا بۆتان	---------
١٤.	حەزرەتی خدر	حەزرەتی خدر
١٥.	---------	ئەسکەندەر، دبیتە بابێ تاجدین، عارف و چەکوی

مەلا مەحمودێ بایەزیدی ژبۆ نڤیساندنا چیرۆکا (مەم و زینێ) پتر کاریگەرتربوویە، ژ (مەم و زینا ئەحمەدێ خانی) ژ (مەمێ ئالانا فۆلکلۆری)، هەروەکو مەلا مەحمودێ بایەزیدی بخو د دەسپێکا(مەم و زینێ) خودا دا بەحسێ (ئەحمەدێ خانی) دکەت ودبێژیت: " بزمانێ کۆرمانجی، د تاریخا هزار و شیستێدا، د قەسەبا بایەزیدیدا، حەزرەتی (ئەحمەدی خانی)، پەرتووکا کو تەلیفکریە ب وزن بناڤێ (مەم و زینێ) عشق و مەعشوق، ل وجهێ موختەسەر بەیانا وان دکە"

داستانا مەمێ ئالان ئێک ژ داستانێن بناڤو بانگە د فۆلکلۆرێ کوردیدا، کو ناڤ و دەنگیا خو هەیە دناڤ خەلکیدا ژ نەوەکێ بۆ نەوەکێ دیتر هاتیە ڤەگوهاستن، کوردناسێ بناڤێ رۆجەر لیسکۆت(Roger Lescot)، ئەڤ داستانە ژ نەمانێ پاراست

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەلا مەحمودێ بایەزیدی نە بتنێ ل سەر ئەدەبێ کارکریە، بەلکۆ ل سەر زمان، دیرۆك، فۆلکلۆر، وەرگێران ژی ...تاد کارکریە

مەلا مەحمودێ بایەزیدی ل چەرخێ (١٩) ژیایە، یەك ژ پێشەنگێن نڤیسکارێن کوردان بوو ، کو ل وی سەدەمیدا بەرهەمێن خو بزمانێ کوردی نڤیسینە،   چونکی دوی سەردەمیدا نزیکی تەمامی زانا و رۆشەنبیرێن کورد دکارێن خوییێن نڤیسینێدا، ئەڤ هەردوو زمان کارئینانە، لێ مەلا مەحمودێ بایەزیدی بەرۆڤاژی ڤێ یەکێ د نڤیس و خەباتێن خودا و ئەو پەرتووکێن ژلایێ وی هاتینە نڤیسین ب زمانێ کوردینە. .

چیرۆکا مەم و زینا مەلا مەحمودێ بایەزیدی وەکو یەکەمین چیرۆکا کوردی دهێتە هژمارتن ، ئەڤ چیرۆکە ل چەرخێ (١٩) ژلایێ مەلا مەحمودێ بایەزیدیڤە هاتیە نڤیساندن، ئەم ب رێیا پەرتووکا فەرهاد ڤیربالی یا بناڤێ (مەلا مەحمودێ بایەزیدی) یا کو د سالا (٢٠٠٠) هاتیە وەشاندن، ل سەر هندەك شاشییێن خو هەلبوون، چونکو بەری بەرهەما فەرهاد ڤیربالی چیرۆکا (لەخەوما) یا جەمیل سائیب کود سالا (١٩٢٥) وەکو یەکەمین چیرۆکا کوردی دهاتە هژمارتن، بەلێ پشتی ب دیتنا چیرۆکا (شەویش) یا فوئاد تەموی کود سالا (١٩١٣) ل گۆڤارا رۆژی کورد بەلاڤببوو، ئێدی ئەو چیرۆك ب (١٥) سالان پاشدابربوو، نها دەما چیرۆکا مەلا مەحمودێ بایەزیدی ، کود سالا (١٨٥٦) نڤیسبوو هاتە دیتن و ساخکرن، ئێدی دیرۆکا کوردی ب (٥٧) سالان دیتر ب پاشدا چوو، رووپەلەکا نوو ژبۆ ئەدەبا کوردی هاتە نەقشاندن.

ژێدەرو پەراوێز:

- سەنگەر قادر شێخ محەمەد حاجی، بنیاتی گێرانەوە لە داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و رومانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان) ی بەختیار عەلیدا، چاپی یەکەم، چاپخانەی خانی، دهوک، ٢٠٠٩.
- رێژین جەمیل خەلیل، هونەرێ چیرۆکنڤیسینێ ل جەم (نوردەین زازا)ی- ڤەکۆلینەکا (وەسفی، شلوڤەکاری)یە،ناما ماستەرێ، سکولا ئادابێ، زانکویا دهوک، ٢٠١٤.
- شڤان جرجیس عبدالرحمن، رەنگڤەدانا ئەفسانێ درومانا دەڤەرا بەهدینان‌دا، پەرتوکخانا گازی، دهۆک، ٢٠١٣.
- نیهایەت محەمەد سالح عزەت، ئاڤاکرنا رویدانێ د رۆمانا (داویا شەرڤانەکی) و (سوتنگەه)دا، چاپا ئێکێ، چاپخانەیا الروضة، ئیستە نبول، ٢٠١٢.
- ئەمین عەبدولقادر عومەر، شیعرییەت درۆمانێن (سدقی هروری)دا، چاپا ئێکێ، چاپخانا حاجی هاشم، هەولێر، ٢٠٠٨.

- سەنگەر قادر شێخ محەمەد حاجی، بنیاتی گێرانەوە لە داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و رومانی (شاری موسیقارە سپییەکان) ی بەختیار عەلیدا.
- سەنگەر قادر شێخ محەمەد حاجی، بنیاتی گێرانەوە لە داستانی(مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و رومانی (شاری موسیقارە سپیەکان) ی بەختیار عەلیدا.
- حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي(الفضاء- الزمن- الشخصية)، الطبعة الاولي، المركز الثقافي العربي،١٩٩٠.
- جەوهەر محەمەد مەولود شێخانی، بنیاتی گارەکتەر لە رۆمانەکانی(حسێن عارف)دا ، ناما ماستەرێ، زانکۆیا سەلاحەددین، هەولێر،٢٠١٣.
- ڤەرهاد ثیربال، مەلا مەحمودێ بایەزیدی، (١٧٩٩-١٨٦٧) یەکەمین ضیرۆکنووس و ثەخشانووسی کورد، ضاثخانا ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٠
- ڕەشید فندی، عەلی تەرەماخی یەکەمین ڕێزماننڤیس و پەخشاننڤیسێ کوردە، بەغداد، ل سالا (١٩٨٥).
- سلیمان دلۆڤان، دیوانا مەلایێ جزیری، وەشانخانا نووبەهار، ستەنبول، ٢٠١٢
- نعمت الله حامد نهێلی، دەراڤەک ژ رەخنێ (رەخنەو ڤەکۆلین)، چاپا ئێکێ، چاپخانا هاوار، دهۆک، ٢٠١٠.

- Aso Zgrosî, **Mel Mehmudê Bzîdî**, binêre vî Lînkî: http://aso-zagrosi.over-blog.com/article-mella-mehmude-beyazidi-1797-1870-50904238.html (10.01.2012)
- Evin BİLGE**, JI HÊLA NAVEROKÊ VE DAHÛRÎNA ÇÎROKÊN MELA MEHMÛDÊ BAZÎDÎ,** Tez Masterê, Enstîtuya Zimanên Zindî Yên li Tirkiyeyê, Mardin Artuklu universitesi, Mardin, 2013
- Fehmî Kareem Hamad Salim, **DI ÇÎROKÊN MELE MEHMÛDÊ BAZÎDÎ DA KESAYETÊN DÎROKÎ**, Tez Masterê, li zanîngehVan Yuzhncilê, Van, 2020
- Nûredîn Zaza**, Pêşgotina Memê Alan**, ji bo pitir zanarîan bizivre vî lînkî :com/216680471682353/photos/memê-alanpêşgotin-nûredîn-zazaji-çiyayên-dêrsimê-heya-bi-loristanê-memê-alan-li-/3454688734548161/
- Rabeea Ismael Khalid ZEBARI and Dr. Mehmet Veysi BABAYİĞİT, **KÜRT GAZETECİLİĞİN EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE ETKİSİ: 1991-2003 GÜNEY IRAK ÖRNEĞİ**, Mesopotamia Journal ofInterdisciplinary Studies, No:1, 2021
- Roger Lescot, **Memê Alan**, Weşanxana Avêsta, Çapa 3an, Dîarbekir, 2013.
- Volkan KORKMAZ**, BERAWIRDÎYEK LI SER DESTANA *MEMÊ ALAN* Û *MEM Û ZÎN*A EHMEDÊ XANÎ JI ALÎYÊ BINYAD Û HONAKÊ VE, Tez Masterê, Li Znîngeha Mardîn Artuklu, Mardîn, 2019**
- Ziya Avcî, **Mele Mehmûdê Bazîdî (1799-1867) 18 Temmuz 2010**, ji bo pitir zanyarîyan bizvre vî lînkî: **https://araratwelat.blogspot.com/2010/07/mele-mehmude-bazidi-1799-1867-ziya-avci.html**
- Xalîl Duhokî, Mem û Zîna Mela Mehmûdê Bazîdî,Weşanxana Lîs, 2007

– Hikmettin ATTI, **LÊKOLÎNEKE FOLKLORÎ LI SER DESTANA MEM Û ZÎNÊ,**Teza Masterê, Zanîngeha Mardîn Artuklu, Mardîn, 2013
– Parviz JAHANY- Hasan ÇİFTECİ, **BEYTÊN KURD *MEMê ALAN WEK MîNAK*,**Bingo l
.niversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü DergisiYıl: 6, Cilt: 6 Sayı: 11, 2020/1
– مراجع:

– Fehmî Kreem Hamad Salim .(٢٠٢٠) *.Di Çîrokên Mele Mehmûdê Bazîdî d Kesetîyên Dîrokî ‹R. 6* .Wan-Trkiye: Znîngeh Vn zhuncuYilê.

الشخصيات المذكورة في الفولكلور مم الان و مم وزين ملا محمودد بايزيد

الملخص:

مم وزين هي واحد من اشهر الملاحم في الادب الكردى، الملحمة كتبها احمد خانى و نجحت بين الشعب الكردي لقرون، اصبحت مم و زين مصدر الهام للكثير من الكتاب الاكراد وأساسا لأعمالهم الادبية خاصة محمود بايزيد، الكتاب الاكراد يستفيدون من الملحمة مم وزين لكتابة مم الان وهى قصة الحب ومشهورة في المجتمعات الكردية. الغرض من هذة الرسالة هو التعرف على الشخصيات المشار اليها في الفلكلور مم الان و مم وزين محمود بايزيد. وبشكل اكثر تحديدا، هل هناك اي الشخصية مذكورة فى مم الان و او مم وزين لبايزيد؟ والعديد من الاسئلة الاخرى مثل هذة سيتم الرد عليها في الدراسة الحالية.

الكلمات الدالة: *الشخصيات في الادب الكردي، الفلكلور مم الان، الفلكلور، مم وزين، ملا محمود بايزيد.*

Characters Mentioned in Folklore Mame Alan and Mam u Zin of Mal Mahmood Bayazid

Abstract:

Mem u Zin is one of the most well-known epics in Kurdish literature. The epic has been written by Ahmede Khani and survived among Kurdish people for centuries. The story of Mem u Zin has become the source of inspiration for many Kurdish writers and a foundation for their literary works notably, Mahmood Bayazid. Kurdish writers make use of the epic of Mem u Zin to write Mame Alan which is a love story and famous in Kurdish communities. The purpose of this study is to investigate the characters indicated in Folklore Mame Alan and the Mam u Zin Mahmood Bayazid. More specifically, is there any character mentioned in Mame Alan u Mam u zin of Bayazid? And many other questions like this will be answered in the present study.

Keywords: *Characters in Kurdish Literature, Folklore Mame Alan, Folklore, Mem u Zin, Mala Mahmood Bayazid*